

॥ लिखितमिदं पुस्तकं सिद्धार्थीये संवत्सरे ॥ ॥
॥ श्रीकाशीनाथसिद्धं पुस्तकं ॥ शुभमस्तु ॥ ॥

आशा करकाथि

3636

ASHA ARCHIVES

त्रि. श्री. श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ नत्वा गतोश्चरं देवं शारदां गुरुमात्मनः ॥ आतो वसं गृहं हिंसा-
 १ च्छो क्वा व्याख्यातमाभे ॥ १ ॥ त
 न्वयः ॥ वरामासाभ्यंतरे सुखपुरुषनिहते गर्भमात्रे ॥ परवयवे गर्भे विनये च
 ते ॥ माता जननी ॥ तन्मास संख्या समदिनं तेषां मासानां गर्भधारणादाभ्यप्रत्येकं मासा संख्या तथा समाविदिनानि य
 स्मिन्काले तद्यथा भवति तथा अत्रुचि श्रुत्वा स्यात् तन्वावायमर्थः गर्भधारणा मासमादिं कृत्वा यन्मासाभ्यंतरे गर्भ
 वरामासाभ्यंतरे सुखपुरुषनिहते गर्भमात्रे विनये माता तन्मास संख्या समदिनमश्रुतिः तानश्रुत्वा
 त २ सविंशः ॥ ॥ तन्मासहये तु त्रिदिनमश्रुतयोऽपरं सति यत्स्याच्चातुर्वर्षस्य तु त्यं वयसितदपि यत्प्रोच्यते ॥

विनष्टि सन्मास संख्यया समदिना नीतिः। अत्र यद्यपि विदोषेणोक्तं तथापि चतुर्थमासस्य सारभ्यस्य रमास पर्यंतं र
ष्टमं आद्ये मासत्रये त्वविदोषेण त्रिरात्रमेव मानुः सपिंडानां तु नाशो वं। तथा च मरीचिः गर्भासु स्यां यथा मासमसिरेतून
मेवमिति। अत्रिरे आद्ये मासत्रये उत्तमे द्वाप्त्या जातौ त्रयोदिवसा आशौ वहेतवः स्युः मासत्रये अहमिति गेतमोक्तैः
स्युः स्यंतरेपि। आद्ये मासत्रयिरात्रं स्यात्सापिंडादौ च वर्जनमिति। एवं मासत्रयौ च मभिधाय सपिंडा नाह। रमानभ्रुद्धाः स
पिंडा इति। सप्तमपुरुषावसानाः स्नानेन भ्रुद्धाः स्युः। सद्यः शौवं सपिंडानां गर्भस्थपतने सतीति स्मरणात्। एवं च सपिंडा
नां चतुर्थमासादि त्रये विदोषेण सद्यः शौवे प्राप्ते पंचमस्यो विदोषमाह। अंत्य इति। धरमासां नाम ध्येयदंत्यमासद्वयं

श्रीवसुदेव ॥ १॥

पंचमषष्ठादयः तत्र सपिण्डादिनामश्रवणः स्युरितिसंबंधः पाते मानुष्यथा मासं पित्रादीनां दिनत्रयमिति स्मृतेः अत्र पातः
 पंचमषष्ठयो रिति वचनात् पातवादः पंचमषष्ठमासो पत्यक्षणापरः । अतः घणमासादूर्ध्वं सप्तमाष्टममासयोः स्मृतिवत्पातः
 आलोचयितुं शक्यः । त्वतिः प्रसवो जननं तत्रैवेति स्मृतिवत् । प्रसवनिमित्तं दशाहं नान्यनिमित्तमिति यावत् । त्वतेर्दशाहशेषे
 निमित्तता । दशाहं द्वावमासौ च सपिण्डे बुद्धिधीयते । जननेष्वेवमेव स्यान्निपुणांशु कृमिच्छता मिति ननु का प्रसिद्धा तथा
 वस्मतिः । घणमासाभ्यंतरे यो जर्गत्त्रावो भवेद्यदा तदा माससमेतासां दिवसंशुद्धिरिष्यते । अत दुर्ध्वं स्यात्तु कृतं तासां मा
 शे च सिध्यत इति । तथा हारितोपि । ज्ञातमात्रे मृतं तज्जाते वा सपिण्डानां दशाहमिति । एतस्य चातुर्वर्तीत्याधारमाह । वातु
 वरपि स तुल्यमिति । एतदाशौ चं वतुर्णी वरणी नां तुल्यं साधारणं भवति । नात्र कश्चन वरणी कृतो विशेषः । न केवलं मिदमे
 व तुल्यं वयो वस्था विशेषोपरनिमित्तमपि त्याह । वयसीति । यद्वयो विशेषोपरनिमित्तान्नो चं वरुं विशेषोपादानं राहित्येन
 विहितं तदपि चातुर्वर्तपस्य तुल्यं भवति । तदुक्तं व्याघ्रपादमुनिना । तुल्यं वयसि सर्वेर्षी मति कांत तथैव वेति । अत्र स्य पु
 रुष निहत इत्यनेन परपुरुष निहते जननी व्यतिरिक्ता नामाशौचाभावो ध्वनितः ॥ १ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥
 इदानीं पूर्णप्रसवनिमित्तान्नो चं द्वितीय एतेनाह । जन्मेति । जन्माशौचे जन्मासौ चमयो नास्ति एषा दुर्कालेनाल उदना
 नेतरे यदि शिशोर्न ज्ञानमुपरमः स्यात् । तथा वा निःप्राण रहितो निःपतेन्निर्गच्छेत्तदा जननं न जनिते जन्म निमित्तमाशौ
 चं कृत्स्नं संप्रणमस्येव । नशावाशौचेन जननाशौचं निवृत्तिः किंतु जन्माशौचे वशिष्ठपरमनिमित्तान्नो चं निवृत्तिरिति भावः ।
 नै

त्रि. श्लो. तदुक्तं चरन्मनुना। दशाहाभ्यंतरे काले प्रसीते तस्य कंधवैः। शावाशौ च न कन्यं स्यात् शौचं विधीयत इति। यदि वेज्जनानां न त
२ रं नालं छेदनात्प्राग्निधनमुपगतस्तर्हि सर्वेषां पित्रादीनां ग्रहेणैव भुविः स्यादिति शेषः। इति विषये सूतिकाया मातुस्तु सक
लकंसंपूर्णं दशाहं प्रसवनिमित्तं स्यात्। शावाभुविस्तु सद्यः। प्रसवनिमित्तमेव भवति। न शावमिति भावः। जीवन्जालो

जन्माशौचांतराले यदि शिशुनशानं नालं दृष्टुं काले निः प्राणो निपतेद्वा जननान्नानितमाशौचमस्ते
वस्तुतस्तम्॥ प्राग्नाभिछेदनाद्ये त्रिधनमुपगतस्तस्य ग्रहेणैव भुविः सर्वेषां सूतिकायास्ति हवसकल
कंप्रेतभुविस्तु सद्यः॥२॥

रामः
२

यदि मृतो मृतः सूतकस्य वतु। सूतकं सकलं मातुः पित्रादीनां त्रिरात्रकमिति। यावन्न छिद्यते नालं तावन्नाप्रोतिस्
तकम्। किंचेनाले ततः पश्चात् सूतकं तु विधीयत इति वचनात्॥२॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥

नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ४ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ७ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ९ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १० ॥

हवं कालविशेषेण दशहा द्यांशे वा पवारमभिधाय वयो वस्था विशेषादपि तदपवादं तृतीयं वृत्तेनाह। स्नानं प्राप्तिमिति। नामतः प्राक् कना
मकराणामूर्ध्वं परेतेऽपरते काले स्नानं स्नानमात्रम्। न तन्निमित्तमासेऽं प्राक् नामकराणामूर्ध्वः सुधिरिति शंखत्वे। नामकराणा
दूर्ध्वं दशनजननतोऽंतजननोर्ध्वं कपरतेतेऽन्तेऽन्तिदग्धेः हसकरात्रं। अस्ति तदंतकन्यासु पुत्रेषु वविशोऽनमिति याज्ञवल्क्य
वचनात्। अदग्धे तु सद्यः शुद्धिः स्नानमात्रं। आदंतजन्मनः सद्य इति वचनात्। न दुपरिदिनमात्रं तद्वैलभ्ये। न दुपरिदिनो
मादूर्ध्वं यावद्विषयं ककराणारहिते परेते दिने काहं। प्राक् शनैः किं स्मृतं ति वचनात्। कृतबौले तु त्रिरात्रमिति। सद्य
ल इति। सद्यैले कृतबौले परेते त्रिरात्रं। निर्वृतबौले कानां तु त्रिरात्रं। सुधिरि व्यतरति मनु वचनात्। वयं त्रयानंतरं यावदुपनय
स्नानं प्राक् नामतोऽर्धं दशनजननतोऽहः परेते निदग्धेऽदग्धे तत्रापि सद्यस्तदुपरिदिनमात्रं तद्वैलभ्ये॥
सद्यैले तु त्रिरात्रं त्रिदिनमितरथाप्यावृताः। ज्ञात्यशौचं माता पित्रोस्तु पुत्रे त्रिदिनमदशने सन्निधौ नष्टवैष्टे॥ ३॥
नंत्रिरात्रमिति। त्रिदिनमितरथाप्यावृतादिति। इतरथाऽकृतबौलेऽपि शक्यात्कृतबौलेऽपि संस्थिते। तदुपरि वयं त्रयादूर्ध्वं
पनयनात्। कविरात्रं। तथा वमर्थः। प्रथमादे कृतबौलस्य यावदुपनयनं त्रिरात्रम्। वयं त्रयादूर्ध्वं न कृतबौलस्य पित्रोर्वावदुपन
यनं त्रिरात्रमिति। त्रिरात्रमावृतादेशादिति वचनात्। एवं वयो वस्था विशेषेण दशहा द्यांशे वा पवारमभिधाय जात्यशौचमाह। ज्ञात्य
शौचमिति। तदुपरि उपनयनानंतरं ज्ञात्यशौचं दशहा दिक मिति यावत्। दशरात्रमतः परमिति वचनात्। एवमविशेषेण ज्ञात
दंतदरले माता पित्रोः पिसद्यः शौचादि प्राप्ते तदपवादमाह। माता पित्रोस्तु पुत्रे इत्यादिना। अदशनेऽज्ञातदंतं ते मते माता पित्रोः
रात्रमेव। बालानामज्ञातदंतानां अहा सुधिरिति कश्चप वचनात्। वैशिकी दमिसंबंधादनुहं आरघ्यं अहमिति स्मृतं तदनुहं। ए
तत्सर्वं स्नानं प्राक् नामतोऽर्धं दशनजननतोऽहः परेते इत्यादि नोक्तं सन्निधौ शिशुमरतो वेदितव्यमिति। सन्निधौ नष्ट

नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ४ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ७ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ९ ॥
नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १० ॥

वि. १००.

२

अथ वदुर्ध्वं नानाह। पुनरुद्वेगति। तत्राद्या र्धवद्व्यापमर्थः। ननु तदुर्ध्वं नानाहरे। पूर्णदि वर्धे। मनेगतसंगेन तदिति
यावत्। जनिकरः पिता। जननीमाता सोदराभ्रातरः। तेषां दशह मादौ चेति लेकः पक्षः। गर्भस्थो पुत्रेमा तुर्दशाहं जाने उभयोः।
कृतेनामि सोदराणां मिति पेंपवचनात्। पक्षान्तरमाह। यदेति। अथ वा पित्रादित्रयस्य त्रिरात्राशौ चेः स्य त्वमेवाधिकं।
तत्र पक्षे सूतकं कर्म नधिकारित्वं लक्ष्मणं त्रिरात्रं। सपिंडेः सहसमानमिति भावः। एतच्च पक्षस्य। त्रिरात्रं दशरात्रं वा
रात्रमाशौ चमिष्यते। पुनरुद्वेग उभयोः सूतकं मातुरेव ही तेतद्वारव्यानसमये विज्ञाने मन्त्रावायेः स्य षी कृतं। अथ
स्त्रीपुत्रयोः वस्या विशेषाच्चे च विशेषा दाशौ च विशेषस्तविः कृतसुतरा र्धेन। स्त्रीधिति। नामकारणा दूर्ध्वमादौ
पुनरुद्वेगत्वं सने जनिकरजननी सोदराणां दशहं यद्वाः स्य रूपत्वमेवाधिकमिह विषये। शौचकं तु त्रिरात्रं॥
[स्त्रीपुत्रानेन नश्रुयेति पुरुषविषयेनातिराशौ रकालादवर्गवादानतोऽत्रात्रिमिरूपयमना पुनर्गोत्रं स्व
रकालादवर्ग कया वक्ष्योरकालं मतास्ता सुस्त्रीपुत्रकन्याश्च पुरुषविषये यावत्ति पुरुषं योतातिः सः स्नानमौलाश्रयेत्
अत्रचिपुरुषविषय इत्यनेन कन्यानां तावत्ति पुत्रं। अप्रजानामविषयितानां तु स्त्रीणां चिपुरुषी वित्तयतरातिव
सिद्धोक्तमभिमतं। एतच्च सद्यः शौचं। अयुगायान कन्यायां सद्यः शौचं विधीयत इत्या पक्षे बोक्तं तेषां। अगकारणादने
तरं वा रानादिर्वा यद्वा रकाहे न तातिः अशौ रिति पूर्वरासंबंधः। अहस्त्यदत्त कन्यासुवाले पुत्रविशेषेन नमिति स्म
रणात्। त्रिमिरूपयमनात्। वादाना दूर्ध्वमुपयमना दिवाहादवर्ग भर्तुः परितोर्गोत्रं स्वकं वचितुर्गोत्रं वचिमिदिनैः
अशौचं। इयं च अशुद्धिः। स्त्रीणां संस्कृतानां तु अहाभ्युद्यति बांधवाः। यथोक्ते नैव कालेन नश्रुयंति तु सनाभय इति
मन्त्रा वेदिन्या॥४॥

॥४॥

राम३

एवं वतुर्वर्णसाधारणी भुवि नृणां वर्णविशेषेण दशाहासौ चापवादं पंचमं नृणां वर्णं नृणां जन्म नीतिः जन्म निज नृणां
शौचे उपेत उपनीतः कृतोपवीत संस्कारः उपेत एव औपेत तत्सम तौ उपनीतादि मरणो वृक्षमरण व्याभ्युत्थारो वर्णाः
क्रमेण दश निशादिकालमभ्युदयः स्युः। ब्राह्मणे दशाहं। शत्रौ दशाहानि। वैश्यः पक्षं। शूरो मासः पञ्चदशमिति क्र
मः। उचितं नृणां कथं तद्विजयं भूषादिविहितं कर्मानुष्ठानशीलः शूद्रः पक्षं पंच दशरात्रमेवाभ्युदिनं नृणां मासः। शत्रु
स्य दशाहानि। विषाः पंच दशौ वतुः त्रिंशदिनानि शूद्रस्य तद्वद्व्यापवर्तिन रति यतनात्। दशनी मुक्तारो नृकुलसं

जन्म तौ पे त म त्या व पि च द रा नि शा हा द शा हा नि प क्षं मा सं व र्णाः क्र मे ण भु व य उ चित कृ ष्क र जा नि
लु प क्ष म॥ वा न प्र स्ये य तौ चो प र म ति कु ल जे पं उ के वा प्र वः स्वा द्यो धि हो वि प्र गु ष्मे म त व ति च दि नं
उ च वि षे तु स द्यः॥५॥

वंधि पुरुष विशेषो परमे दशाहाद्या नौ चापवादमाह। वा न प्र स्ये ति। कु ल जे स्य वं शे वा न प्र स्ये त ती या भ मि ति
य तौ च व तु र्वा भ मि ति पं उ के त्नी वे चो प र म ति उ प र ते स ति आ प्र वः स्वा त्। स्ना न मा त्रं भु वि का र ण मि ति या व तं। यो
धि हो वि प्र गु ष्मे त द्द श रा त्र म त व ति दि न म हो रा त्र मा शौ वं। पुरु वि षे स्वा द्यो षु उ ह ते तु स द्यः स्ना न मा त्रे ण भ
द्वि रि ति पू र्वे ण सं वं धः। पुरु द्या ते न का लो त र म ते नु दि न मे व भु वि हे तुः। ब्रा ह्म णार्थे वि प न्ना ये यो धि तां गो ग्र हे
पि वा। आ ह वे य ह ता तां वा ए क रा त्र म शौ च क मि ति स्म र तेः॥ उ द्य ते रा व हे द श स्त्रैः शत्रु धर्म ह त स्य च। स द्यः सं ति

नृणां वर्णविशेषेण दशाहासौ चापवादं पंचमं नृणां वर्णं नृणां जन्म नीतिः जन्म निज नृणां शौचे उपेत उपनीतः कृतोपवीत संस्कारः उपेत एव औपेत तत्सम तौ उपनीतादि मरणो वृक्षमरण व्याभ्युत्थारो वर्णाः क्रमेण दश निशादिकालमभ्युदयः स्युः। ब्राह्मणे दशाहं। शत्रौ दशाहानि। वैश्यः पक्षं। शूरो मासः पञ्चदशमिति क्रमः। उचितं नृणां कथं तद्विजयं भूषादिविहितं कर्मानुष्ठानशीलः शूद्रः पक्षं पंच दशरात्रमेवाभ्युदिनं नृणां मासः। शत्रुस्य दशाहानि। विषाः पंच दशौ वतुः त्रिंशदिनानि शूद्रस्य तद्वद्व्यापवर्तिन रति यतनात्। दशनी मुक्तारो नृकुलसं जन्म तौ पे त म त्या व पि च द रा नि शा हा द शा हा नि प क्षं मा सं व र्णाः क्र मे ण भु व य उ चित कृ ष्क र जा नि लु प क्ष म॥ वा न प्र स्ये य तौ चो प र म ति कु ल जे पं उ के वा प्र वः स्वा द्यो धि हो वि प्र गु ष्मे म त व ति च दि नं उ च वि षे तु स द्यः॥५॥ वंधि पुरुष विशेषो परमे दशाहाद्या नौ चापवादमाह। वा न प्र स्ये ति। कु ल जे स्य वं शे वा न प्र स्ये त ती या भ मि ति य तौ च व तु र्वा भ मि ति पं उ के त्नी वे चो प र म ति उ प र ते स ति आ प्र वः स्वा त्। स्ना न मा त्रं भु वि का र ण मि ति या व तं। यो धि हो वि प्र गु ष्मे त द्द श रा त्र म त व ति दि न म हो रा त्र मा शौ वं। पुरु वि षे स्वा द्यो षु उ ह ते तु स द्यः स्ना न मा त्रे ण भ द्वि रि ति पू र्वे ण सं वं धः। पुरु द्या ते न का लो त र म ते नु दि न मे व भु वि हे तुः। ब्रा ह्म णार्थे वि प न्ना ये यो धि तां गो ग्र हे पि वा। आ ह वे य ह ता तां वा ए क रा त्र म शौ च क मि ति स्म र तेः॥ उ द्य ते रा व हे द श स्त्रैः शत्रु धर्म ह त स्य च। स द्यः सं ति

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥

एवमकुनोमत्रमताशोचमुत्काकुनोतराभितानामपिमतानामाशोचमाहसप्रमदि विनिर्दनेः पित्रोरीत्यादिभिः पि
त्रेरिति। वित्रोर्मतापित्रोहेसमूठाप्रसवमरणायोः समग्रतायाः परीतीतायाये प्रसवमरणेतयोः पित्रादिकानामेकरा
त्रिणत्रेस्यातां। यदापितृता नगेपरितीतकन्याप्रसूतामृतायाभवतिनयतस्याः पित्रादिकानां कृतादेकरात्रिणत्रे
प्रसवमरणांमरणेतिरात्रेमित्यर्थः। अत्रपित्रोर्महत्त्वमेव नभर्तुगेहेप्रसूताया नृतायावापितृपक्षाणां सर्वेषामात्रो
बाभाबोदर्शितः। तथायविलुवयनं। संस्तुतासुखीशुनाशौचं पितृपक्षे। तस्यप्रसवमरणेतिनगेहेस्यातांनरेकरात्रेति

पित्रोर्महत्समूठाप्रसवमरणायोरेकरात्रिणत्रेस्यातांपित्रादिकानांमथपितृमरणोऽप्युठपुत्राश्चि
रात्रम्॥ प्रेतैषाचार्यमातामरुदुहितुसुतश्रोत्रियर्त्विक्स्वयस्वस्त्रीयेषुत्रिरात्रेतिदिवसमभ्युधिः
सोदकस्तूभयत्र॥१॥

रात्रंवेति। अथपितृमरणेऽप्युठपुत्राश्चिरात्रमित्यत्राथशब्देनाधिकारांतरास्त्वना। अथपुत्राः परितृतीतकन्यायाः पि
तृमरणेमातापित्रोर्मरणोत्रिरात्रं। पित्रोर्मरणेस्त्रीणांमूठानां नृकथंभवेत्। त्रिरात्रितौवभ्युधिः स्यादित्याहभगवान् यम
इतिपुत्रद्वयान्नबल्कस्यारणम्। प्रेतैषाचार्यमातामरुदुहितुसुतश्रोत्रियर्त्विक्स्वयस्वस्त्रीयेषुत्रिरात्रं। उपनयनपूर्व
कंवेदाध्यापकआचार्यः। एकरात्राध्यायनक्षमः श्रोत्रियः। अत्रिणाध्यायिवादिमत्तकर्मकरः। स्वयान्योयज्ञमानसहितः
शेषाः प्रसिद्धाः। एतेषुमतेषुत्रिरात्रं। सोदकस्तूभयत्रेति। समानोदकः सप्तपुरुषामंतरं सप्तपुरुषावसानः। उभयत्र
जाताशौचेमृताशौचेवत्रिदिवसमेवाभ्युधिरभ्युधः स्यात्। यथाहवहस्यतिः। अहंमानमहाचार्यश्रोत्रियेषुभ्युधिः

पितृमरणेऽप्युठपुत्राश्चिरात्रमित्यत्राथशब्देनाधिकारांतरास्त्वना। अथपुत्राः परितृतीतकन्यायाः पि
तृमरणेमातापित्रोर्मरणोत्रिरात्रं। पित्रोर्मरणेस्त्रीणांमूठानां नृकथंभवेत्। त्रिरात्रितौवभ्युधिः स्यादित्याहभगवान् यम
इतिपुत्रद्वयान्नबल्कस्यारणम्। प्रेतैषाचार्यमातामरुदुहितुसुतश्रोत्रियर्त्विक्स्वयस्वस्त्रीयेषुत्रिरात्रं। उपनयनपूर्व
कंवेदाध्यापकआचार्यः। एकरात्राध्यायनक्षमः श्रोत्रियः। अत्रिणाध्यायिवादिमत्तकर्मकरः। स्वयान्योयज्ञमानसहितः
शेषाः प्रसिद्धाः। एतेषुमतेषुत्रिरात्रं। सोदकस्तूभयत्रेति। समानोदकः सप्तपुरुषामंतरं सप्तपुरुषावसानः। उभयत्र
जाताशौचेमृताशौचेवत्रिदिवसमेवाभ्युधिरभ्युधः स्यात्। यथाहवहस्यतिः। अहंमानमहाचार्यश्रोत्रियेषुभ्युधिः

पितृमरणेऽप्युठपुत्राश्चिरात्रमित्यत्राथशब्देनाधिकारांतरास्त्वना। अथपुत्राः परितृतीतकन्यायाः पि
तृमरणेमातापित्रोर्मरणोत्रिरात्रं। पित्रोर्मरणेस्त्रीणांमूठानां नृकथंभवेत्। त्रिरात्रितौवभ्युधिः स्यादित्याहभगवान् यम
इतिपुत्रद्वयान्नबल्कस्यारणम्। प्रेतैषाचार्यमातामरुदुहितुसुतश्रोत्रियर्त्विक्स्वयस्वस्त्रीयेषुत्रिरात्रं। उपनयनपूर्व
कंवेदाध्यापकआचार्यः। एकरात्राध्यायनक्षमः श्रोत्रियः। अत्रिणाध्यायिवादिमत्तकर्मकरः। स्वयान्योयज्ञमानसहितः
शेषाः प्रसिद्धाः। एतेषुमतेषुत्रिरात्रं। सोदकस्तूभयत्रेति। समानोदकः सप्तपुरुषामंतरं सप्तपुरुषावसानः। उभयत्र
जाताशौचेमृताशौचेवत्रिदिवसमेवाभ्युधिरभ्युधः स्यात्। यथाहवहस्यतिः। अहंमानमहाचार्यश्रोत्रियेषुभ्युधिः

त्रिंशो

५

अथाष्टमरुतेनाह। पश्चिक्ताशौचमिति। अविगाहयोभागिने योनाः प्रसिद्धा। ते यो प्रयातो मत्या विनिष्ठावत्। मातामहो
यविरतायां। पित्रोः स्वसरिपितृससरिमातृससरिरुदिरतायां। मातुलान्यां मातुलपत्न्यां वविरतायां। मातुले वविरते। प
श्चिक्ताशौचमाशौचकरां। अथो सज्योतिरिति। स्वविषयनपतौ। स्वदेहाधिपतौ नष्टे मते। ग्रामनाथे वनछे
सज्योतिरेककालः भुवि हेतुः। समानं स्योतिरादित्यो नक्षत्रवायसि ससज्योतिः। दिवानुषे पावत्सर्वदरी नमभुदिर्न
क्षत्रदरीना कुदिः। तात्रिनष्टे नरा अवसानपर्वतमेवाभुदिः सर्वदरीना कुदिरिति। अथ। अत्र ये चां सर्वहते त्रि

पश्चिक्ताशौचमलिगुहिरुतसहाप्यपि वं भुवयां ते वा सिञ्च भ्रसुमित्रश्च सुरभगितिका भागिने य
प्रयातो॥ मातामहो वपित्रोः स्वसरिरुदिरते मातुले मातुलान्यां वाधो सज्योतिरे वस्वविषयनपतौ
ग्रामनाथे वनछे ॥ ८ ॥

अथ ते ते प्रा पुनः पश्चिक्ता कथनं देवा कालादिभेदतो व्यवस्थापनीयं। एतस्य पश्चिक्तापिधानस्य। अथ सुरयोश्च भगिन्यां
मातुलान्यां वमातुले। पित्रोः स्वसरितद्वयपश्चिक्ताक्षपवे त्रिणापिति। तथा च। मातुले अथ गुरे पित्रे गुरे गुरुं वगना सुव। आ
शौचं पश्चिक्ता रतिं मता मातामहापदीति। तथा च। पश्चिक्ता मस पित्रे यो नितं वं धे सहाप्यपि निवेत्यादि वचनाति
मूलं। सज्योतिरे देवस्य प्रेते राजनि सज्योर्बस्यस्याहि मयस्य न हति मनुबवनं मूलं। ग्रामे अथे कुलपतौ प्रोत्रिये वा तप
सि। शिष्ये पं बत्वा पन्ने भुदिर्न क्षत्रदरीनादिति यदुपाह वल्क्य ववनं मूलमि॥ ८ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥

राम

५

अथ नवमवृत्तेनाह ॥ शिष्येति ॥ एकशतस्य व्यापकतुषाध्यायः ॥ अनुवाकौ गप्रवक्ता ॥ वतुर्दशपुत्राणां नंतरं सप्तमपुत्राव
स्तानः सप्तोत्रह ॥ इतरत्सर्वे ॥ एतेषु विद्यादिषु प्रसीतेषु ॥ एकशतमहोरात्रमाशौचमिति शेषः ॥ तथा ॥ स्वर्गहपरमत्तो मा
तुलेय एकशतं ॥ तथा ववस्रवालि वैकरात्रं ॥ एकावार्धो वनीतः सवस्रवारी ॥ गुर्वेते वास्यनूचानश्रोत्रियेषु मतेषु वे
तियात्रयत्स्यस्वरत्नात् ॥ वं पुत्रयग्रहणेनात्मबंधवः पितृबंधवो मातृबंधवश्चोपगृह्यंते तिनानेश्वराद्या यैर्ध्यातव्या
तत्यात् ॥ त्रिरात्रमाहुराशौचमाचार्ये संस्थिते सति ॥ तस्य पुत्रे वपत्या वदिवा रात्रमिति स्थिति रिति मनुवचनात् ॥
अहमेकोदकोनांतु गोत्रजानामहः स्यतमिति आवालि वचनात् ॥ तर्हि उक्तुं स्ववेशमनित्यमेवेकशतमिति विदुस्वरत्नात् ॥
शिष्योपाध्यायवं पुत्रयग्रहतनयाचार्यभार्यासगोत्रानूचानश्रोत्रियेषु स्वर्गहपरमत्तो मातुलेयैकश
त्रं ॥ रात्रिं सवस्रवारि तपश्चतु कथमपि स्वल्पसंबंधं पुत्रेस्मानं वासो पुत्रं स्यादित्यपि सकलं स
र्ववर्णेषु तुल्यम् ॥ ६ ॥

नि ५ अत्र वेदां पुनर्ग्रहणेनेषामसिंधानादिना व्यवस्था इष्टव्या ॥ श्रोत्रियस्य सप्तमानग्राणीताहेति व्याख्येयं ॥ एकाहं सवस्रवा
रिति सप्तमानग्राणीतोऽध्यायश्च नववचनात् ॥ अथ चतु कथमपि स्वल्पसंबंधं पुत्रेस्मानं वासो पुत्रं स्यादित्यत्राथशरीरि
कातंतरत्सर्वनाथः ॥ कथमपि केनापि प्रकारेण स्वल्पेनापि संबंधेन संबंधिभागीत्यादौ संस्थिते स्मानं वासो पुत्रं सर्वं लप्स्य
तेभ्योऽप्ये स्यात् ॥ तदुक्तं पातवल्का मुनिना ॥ भगिन्यां संसृतायां तु प्रातर्पणविवसंस्कृते मित्रे ज्ञाता तदिति वेदे हि वेदमिनी सुत
का कले तन्मुने वैवसद्यः स्तानेन भुञ्जतीति ॥ इदमप्युक्तं सकलमाद्यौ वंसर्ववर्णेषु तुल्यं साधारणमिति स्पष्टम् ॥ ६ ॥ ॥

मा

शुभे कारकादनेनाह। सर्वेति सवमि रंशो वं मया हो वो न मध्य एव विदितं तातं नयति। तदा हो शमात्रे राभुद्धिः॥ दशा
हम ये मा न्यवशिष्ट दिना निता वमात्रे राभुद्धिर्न तु तात दिना तये तर्पः एवं त्रिदिना द्या हो वे पि र्दस्यं। प्रोषिते कोल
शेषः स्यादिति या न बल्यप स्मरणम्। दाहा हा दाहिता गौ॥ १६ मा हो व मा हिता गौ सा नि के म ते दाहा हा दाहि
वं को दशम दिनं कुर्यात्। न पुनर्मरण दिवसतः॥ अ न्यत्रा नाहिता गौ नु मरणा दिवसतः कुर्यात्। ननु दाह दिव
सतः पुनग्निमत उक्ता तेः सान्नेः संस्कार कर्मणः॥ अग्निः संवयनं दाहा न्य ता ह लुप्यथा ति थि इत्यंगिरो व वनात् आ
सर्वं ता हो चमंतर्प दि विदित मिदं शेषमात्रे राभुद्धिर्दाहा दाहिता गौ मरणा दिवसतो न्यत्र कुर्याद्
शाहम्॥ पूर्णे मात्या सवे लं विहित हित कृता वर्हकाः स्रुतिका तु त्रिंश शत्रे रा योग्पा पितृ सुर करणे
विंशतिः पुत्र सस्तु॥१॥

शौचो ने यत्कृत्वा अविर्भवति तदाह। पूर्णे मातेति। पूर्णः प्राज्ञो वे सवे लं सवस्त्रं यथा भवति तथा ज्ञात्वा विहित
हित कृतौ वे दोक्त स्थापि कारके देव पितृ कार्येः हंकाः योग्याः सुतं लय इति शेषः स्रुतिका या विदो यमाह। स्रुति
कात्विति। स्रुतिका तु पुनस्त्रिंश शत्रे मा समानं पितृ सुर कार्ये योग्या न भूद्भाववतीत्यर्थः॥ एतत्केन्या प्रत्यवे
पुत्र पुत्रवे तु विदो यमाह। विंशतिः पुत्र स्रुतिविति। पुत्र जननी तु विंश शत्रे अभ कार्ये योग्या न भवतीत्येवा न्य
यः॥ स्रुतिकां पुत्रवंती विंश शत्रे रा कर्मणि कारयेत्। मातेन त्री ज न नीति पें ठी न सी स्मरणम्॥१॥ ७॥ ७॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ४ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ७ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ९ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १० ॥

एवं निहंराणां शोचतुः क्ताः अनुगमनां शोचं त्रयोदश रते नाहः तुल्येति। ब्राह्मणस्य ब्राह्मणानुवाचः। एवं शत्रिणां देवपि
स्वस्ववर्णीनुयानं। एतदेव तुल्यानुयानं। इह पृथानुयानं तु शत्रिणस्य ब्राह्मणानुगमनं। तथा वैश्यस्य शत्रिणस्य
समणानुयानं। तथा भूयस्य हिजातीया अनुगमनं। तच्च तच्च तुल्योऽयं नुयानं। तस्मिन् कृते वसन सहित कः स
वशो भसिनद्या दोः शुवा प्रुत्तस्मात्वा बहिंस्य छान्दं प्राशभुद्येदधादिनमश्रुविही
तत्र वा। अनुगम्ये तु याप्रेतं सातिम सातिमेव वा। स्मात्वासवै तं स्पृष्ट्वा सिंच्य तं प्राशपविभु ह्यतीतिमनुवचनं म
तुल्योऽहं पृथानुयाने वसन सहित को भस्य बाहुत्तवहिंस्य छान्दं प्राशभुद्येदधादिनमश्रुविही
न वर्णीनुयाने॥ पक्षिण्ये कांत एतु बुजन नरुभवे द्युतर त्वे विरात्रं कृत्वा स्मात्वासुनद्याम सुय
मनना तं सर्पि राशं च कुपुः॥ ११ ॥
लो। हीना अनुगममाशोचमाह। अधुदिनमिति। ब्राह्मणादेः शत्रिणां नुयानेः नुगंता ब्राह्मणादिदिनमहोरा
त्रमश्रुदिर्भवतीति शोचः। पक्षिण्ये कांतरेपि। कांत एतुयाने ब्राह्मणस्य वैश्यानुयाने। शत्रिणस्य भूयानुया
ने पक्षिणी। अनुयितानि निमंभवेत्। द्युतर त्वे विरात्रं। द्युतर त्वे ब्राह्मणस्य भूयानुयाने विरात्रे। अनुगंता ब्रा
ह्मणानुविर्भा। वेदिनिसंयंथः। विरात्रा न्मरुदस्यमाह। विरात्रं कृत्वा सुनद्याम सुममनं
प्राणायामं कुरुनं कुपुः। तदनंतरं सर्पि राशं च तं प्राशं व कुपुः। एवं श्रुद्येदित्यर्थः। तथा वपरासरः प्रे

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ४ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ७ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ९ ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १० ॥

अथ देहांतर मृतस्य शरीरात्मा भेदाद्विधिं पंचदशवृत्तेनाह। पालाशीति। आहिताग्नेः साग्निकस्यास्थिभिः प्रतिकृतिं। तदलाभे शो
 नकादि-कृविधिना पालाशी पालावानिर्मितां प्रतिकृतिं कृत्वा तां च दग्ध्वा ज्ञातयो दशाहा द्याशौचाः स्युः। ततश्च तत्तन्नामना
 हिताग्नीनां पालाद्यादि प्रतिकृतिं दग्ध्वा ज्ञातयस्त्रीराप हानि विदि नमः शौचं कुर्युः। अत्रो मय त्रमूलं वक्षिषु वचनं। आहिताग्नि
 श्चेत्यविसेषमते तत्पुनः संस्कारं कृत्वा वाववदाशौचं। अनाहिताग्नेः त्रिरात्रमिति। सुषिष्टे जलसंमिश्रं दग्ध्वा अश्रुकणानि
 ना। अतोऽसौ स्वर्गलोकाय स्यात् हे तु-क्कास बांधवः। एवं परीक्षारं दग्ध्वा त्रिरात्रमश्रुभिर्भवेदिति वा। अन्यो विप्रादि। अन्योऽसकु

पालाशी आहिताग्नेः प्रतिकृति मथवा स्यानि दग्ध्वा दशाहा द्याशौचा ज्ञातयः स्युस्ततश्च तत्तन्नामना
 राप हान्येव कुर्युः॥ अन्यो विप्राद्य शौचे सकृदद नमदत्तावदाशौच कत्स्याद्यावत्तेषां तदंते व्रतमपि च व
 रे शौ दने त्वेकरात्रम् ॥ १५ ॥

ल्यो दशाहा द्याशौचवृत्तां गृहेऽन्तःसकृदेकवारमप्यदभुंजनावदाशौचकृतेषां यावत्कालमाशौचं नावदाशौचक
 दभुविं स्यात्। अंतःप्राशौचो ते तदुतमपि चरेत्। आशौचो ते मस्य यदुतं विहितं तदपि चरेत्कुर्यात्। उभयत्र दशाहानि
 कुलस्यान्नं न भुंजीत इति निसिद्धा चरणादिति भावः। ते दने त्वेकरात्रम्। प्रेतसंपिंडे सह रोदने कतेरुकरात्रमाशौ
 चकृत्स्यात्। तथा वषारस्करः। स तस्य बांधवैः सार्द्धं कृत्वा तु परिदेवनं। वर्जयेत्तदहोरात्रं दानं आद्यादिकर्म चेति ॥ १५ ॥

त्रिंशो. मुञ्जाशो वरादेनाशुचितवदिनाः स्युस्तत्त्वस्य प्रतीतौ हृद्या जाता यं जन्मा शोवे तदपवा दं यो उवाच तेनाह। जन्मनीति। ज
 न्मनि मित्राः स्युस्तत्ता। कुलभवं सविंशना सोदकानां च नो भवति। किंतु मातृवर्जम्। मातुः सति काया स्वस्य ता भवत्येवेत्यर्थः। पि
 तृविंशो यमाह। स्नाना दूर्ध्वं सवेला दिति सवेला स्नाना दूर्ध्वं पितुरप्यस्य ता न भवतीति पूर्वण संवंधः। जाते पुत्रे मितुः स्नानं स
 वेतं तु विधीयते। माताशुद्धे दृष्टा हेन स्नाना नुस्य री नं पितुरिति। अंगिराश्च। सति के सति कावर्जं स्युर्न नि सिद्धं त इति। स
 ताशो वप्यस्य त्वसं कोचनमाह। अथेति। निधन कृता शोच के सरण निमित्ता शोचो। अल्पे त्रिरात्रादिके। त्रिभागे त्रिधा विभक्ते।
 पूर्वांशस्यो परिप्रथमांशो दुपरितनं मद्रा गढयं न आस्य स्य तानो भवतीति संवंधः। इत्थं सहति च। महति च दशाहादिके पीथमेव

जन्मस्य स्युस्तानो भवति कुलभुवां मातृवर्जं पितुस्तु स्नाना दूर्ध्वं सवेला दधनि धन कृता शोच के ल्पे त्रिभागे॥

पूर्वांशस्योपरीत्थं महति वयदिसंवायनं वृत्तमासी नोवेत्तस्योपरिष्ठादधनु गृहजयोर्दास्योरागुवोर्ध्वम्॥ १६॥

यदिसंवायनमस्थिसंवयनं प्रथमदिने एवं वृत्तमासी न देवायं विभागलक्षणः प्रकारः॥ नोवेत्त। यदि तु न तत्कृतं स्यात्
 हि तस्योपरिष्ठादस्थिसंवयना संतरं दिना निविधा विभज्य प्रथमं भागं तत्कृतं उत्तरभाग द्वयः स्युस्तानो भवति। पूर्वभागे
 तु भवत्येवेति तत्तर्पणं स्नाना शोच कात्मा द्वितीयं स्पर्शनं तु त्रिभागतः। भूरविट्सं च विप्राणां यथाशास्त्रं पुराणादितमिति स्म
 रणात्। तथा। दृष्टा हादि विभागे न हते संवयने क्रमात्। अंगस्य री नं मिच्छेति वर्णनात् तत्त्वदर्शिनः। त्रिचतुः पंचदशभिः
 स्युस्तानोः क्रमेण विविदे वल स्मरणात्। अथ तु। अथे सधिका रीतरं। गृहजयोः स्वगृहोत्पन्नयोर्दासी दास्योरागुवोर्ध्वम्

नोवेत्त। यदि तु न तत्कृतं स्यात् हि तस्योपरिष्ठादस्थिसंवयना संतरं दिना निविधा विभज्य प्रथमं भागं तत्कृतं उत्तरभाग द्वयः स्युस्तानो भवति। पूर्वभागे तु भवत्येवेति तत्तर्पणं स्नाना शोच कात्मा द्वितीयं स्पर्शनं तु त्रिभागतः। भूरविट्सं च विप्राणां यथाशास्त्रं पुराणादितमिति स्मरणात्। तथा। दृष्टा हादि विभागे न हते संवयने क्रमात्। अंगस्य री नं मिच्छेति वर्णनात् तत्त्वदर्शिनः। त्रिचतुः पंचदशभिः स्युस्तानोः क्रमेण विविदे वल स्मरणात्। अथ तु। अथे सधिका रीतरं। गृहजयोः स्वगृहोत्पन्नयोर्दासी दास्योरागुवोर्ध्वम्

द्वादशभेदेनास्यस्य कालभेदं सप्तदशरत्नपूर्वार्द्धेनाह। अत्रेनेति। अत्रेनीपातयोरन्नदानेन गृहीतयोर्दोसीदासयोस्तु पुनस्त्रि
 रजनिवरणात्। तत्रिचयगमनादूर्ध्वमस्य नानोभवतीति पूर्वार्द्धे कालेनान्वयः। नृशब्देन पूर्वस्मादि ति शब्दोक्तः। दत्तदासादि
 जानां स्वाभ्यां शौवाह संख्या समदिनगमनादूर्ध्वमस्य नानोभवतीत्येवान्वयः। आदिशब्देन इत्यादि कीतानां संग्रहः। त्वामि नो
 तु कर्मधिकारे। तथा सति कायादास्याः त्वप्रसवनिमित्तमस्य श्रुत्वं। मासमित्येतत्कृतं स्पष्टं। दशगण्यो वेत्तुः श्रुत्वा गर्भदा
 सो भक्तदासस्य ह्युदिरिति। तथा। दसीदासश्च सर्वो वैद्यस्य वार्त्तास्य यो भवेत्। तद्वार्त्तास्य भवेच्छौवंदास्या मांसं तु सत कमित्येति

अत्रेनीपातयोरुत्तरि रजनीवरणादत्तदासादिकानां स्वाभ्यां शौवाह संख्या समदिनगमनादूर्ध्वमन्यत्रुक्तम्॥
 जातेपतेतु तस्मिन्महति निश्चितं मंगलार्थं युगोपाः सर्वाशौवंसदानोभवति यतिवनिवृत्तवर्धस्थितानाम्॥७॥

बबनं भूतं। इदानीं जानाशौवे जनननिमित्तं यत्कार्यं तत्र श्रुद्धिमुत्तरार्द्धेनाह। जातेपतेत्येति। उपपत्तेर्जाते तस्मै मंगलार्थं पुनस्तथा
 पत्तस्य मंगलार्थं कर्मसु तस्मिन्महति तस्यामेव निश्चितं युगोपा इत्यन्वयः। अथमर्थः। उपपत्त्यं मंगलार्थं निश्चितं कर्मलियास्ति दिने यस्यां
 वनिश्चिदिदितानि ते पुत्रभूमिना दिसाये पुत्रकर्मसु सर्वं कृतं किं नस्तस्मिन्काले योग्या अधिकारितो भवतीति। तथा कव्यास
 व्यासकार्यं। सृति का वास नित वा जन्मदाना मदेवताः। तासां पात निमित्तार्थं श्रुद्धिर्जन्मनि कीर्तिता। प्रथमेदि वसेष्ये दशमे वे
 वसर्वदा। त्रिंशे तेषु न कुर्वेति सूतकं पुत्रजन्मनीति। उक्ताशौ वस्य पुत्रव्यविशेषेऽपवादमाह। सर्वाशौचमिति। एतत्सर्वमा
 शौवंसर्वदशकालं। अतिः सन्मासी। वनी वानप्रस्थः। वृत्तवर्धस्थित इत्येव शौवंसवारी तेषां नोभवति एतेपत्यादयो न

॥७॥ अत्रेनीपातयोरुत्तरि रजनीवरणादत्तदासादिकानां स्वाभ्यां शौवाह संख्या समदिनगमनादूर्ध्वमन्यत्रुक्तम्॥

त्रिंशो.

१०

अथ ये पुये पुकार्ये पुये पाये पां सुतिका नां तात्कालिकी भुवि स्तेषां नाम पादरुते नाह। तत कार्ये धिति। येषां यातिका
धारापात्रीविकाधं विहितानि तेषां ते पुतेषु कर्तव्ये पुनस्तथा ध्ये पुसर्वशौचं सदा नो भवतीति पूर्वश्लोकगते नानान्वयः।
अत्र सत्रिगोः न सत्र प्ररुताः। पुतिः पात्र प्रायश्चित्तक्षणावृत्ताः। नृपो राज्याभिषिक्तः। नृपवानो जेसेव कः। दीक्षितो याग
कर्त्ता अतिजग्राध्वर्यवादि कर्मकर्त्तरिः। अनेकश्रुतिपठनो बह्वेदशाखाध्यायिनश्चीलः। आतुरो रोगी। अनेकपुसिद्धाः। एषा
सर्वशौचं नैव भवतीत्यर्थः। संप्राप्तेषु दानादप्युत्सवांताः पुसिद्धाः। एतेषु संप्रारखे पुनिः पाद्यमाने पुः सनदर्थे सतन्निमि

तत कार्ये पुसत्रि पुतिनृपनृपवदीक्षितर्विक्त्वदेशभ्रंशावत्स्वप्यनेकश्रुतिपठनमिषकास्मिल्या नृरा
णाम्॥ संप्रारखे पुदानोपनयनयजनश्राद्धपुरुपुतिष्ठा वृशतीर्थार्थयात्राजपपरिणामनापुसवे
षेतदर्थे॥ १८॥

ने कार्ये एतैः सत्रादिभिः संसाध्यमान कार्ये रतिपावत। एतेषां सर्वशौचं नो भवतीत्यनेनैव संबंधः। तथा वयात्तवत्त्व
वचनं। अतिजां दीक्षितानां वयसि कर्म कुर्वतां सत्रिपुति पुसवारिदातृब्रह्मविदां तथा दानं विदो मते व संप्राप्ते दे
शानि प्रवे। प्रावाद्यपि व कष्टायां सद्यः शौचं विधीयत इति। कष्टावदो दुर्भिक्षाद्याः। तथा प्रवेतो वचनमपि। कारवः
क्षिप्तिनो वैद्यादासीदासास्तथैव च। राजानो राजभृत्याश्च सद्यः शौचाः प्रकीर्तित इति॥ १८॥ ॐ ॥ ॐ ॥ ॐ ॥

ताम ८

१०

इदानीं प्रत्युपविष्टो वा दद्यात् सोऽपवा दमे को न विन्दे न धनं नाह । नाशो वा इति । पतिता सुखं तं तरो का सु पत्न्यादि वा
तिनीषु स्त्री कुमता सु पुत्रता सु वाता तयः स्वपिं गतो वा आशो न भानो न सुः । तथा दोषा दोषेण हेतुना ये पापं दे दानु
न धर्मस्य मोक्षयन्ति ते पापं विनः । अविहितलिंगधारिता इति यावत् । वीरा न नु ता त इत्यहोः आश्रमरहिताः सत्य
धिकारेण सता अभव विरोध परिग्रहाः । सुरापेय निषिद्ध सुरापानरताः । हीनोपगा अथ मे न स ह संभोगरताः । आसु
प्रता सुवता तयो नाशो वाः सुरितिसंबंधः । अत्र लिंगमवि विप्रभितं । तथा संदर्पो गर्वसत्त्वादेर्जा बुद्धि पूर्व सती

नाशो वा ता तयः सुः पतिता पति सुत ब्रह्म विहाति नीषु दोषा त्या सं उचो राश्रमरहित सुरापेय ही
नोपगा सु । संदर्पो त्सर्व विप्रसिति पप भूदिवा कीर्तिका द्ये हते सुखे का पूर्व चक्षुस्त्वत्न न ज
न विद्या नाश का द्ये म ते सु ॥ १८ ॥

दीनि वा कीर्तिश्चं ता स्तदं तान प कर्तु मा भि सुरेण न ये प्रद ताः सं त स्मै हि ता स्ते सु म ते पु ना शो वा ता तयः सुः । एभि
दे वा द ते पु ने द मि त्प र्थः । तथा स्ते अपूर्वा सा त्व लो हं । त्वत्नो मिः । जे तं वा रि वि षं च स ना गा दि । अ मी रा क म वि
हि ता न त्पा गः । आदिश रा द वि हि त भ पु पा ता दि । एभिः पु कारै म ते सु पि ता त यो ना शो वाः सुरित्य न्वयः पा षं डा
ना श्रिता स्ते ना भ र्त्त प्प्रा का न गा दि काः सुराप्य भ्वा त्म त्या गि त्यो ना शो वा द क भा ज ना इति योगी श्वर स्मर राग त् ॥ १९ ॥

वि. श्री. इदानीमाशौविनापदुपायतहिंशतितमरतेनाह। नशौवमिति। यातिर्दतिर्मरत्तमितिवावत्। जातं जन्म। तन्निमित्तमाशौ
 ११ वंशतिजाताशौवंतास्मिन्। सतिमेवा निमित्तं रकतेवाशौवे। एषुना कादिदक्षामभोज्यांते पुत्रये पुत्राणावम्।
 आशौविसंबंधिदोकोनस्मात्। एतानिसर्वाशौवेष्टपिनाशुहा नीत्यमि। मः। अत्रवष्टपिसप्तम्यंतपदानिनाशौ
 वमित्यनेनप्रत्येकंयोन्यानि। दद्यादद्यादिमानिस्वयमिति। अनुमननात्स्वाम्यनुतेयमानिकाकादीनिस्वयमाशौव
 रहितः प्रमानयेभ्योदद्यात्स्वयंवाप्याह। एवंकतेदोकोनभवतीत्यमित्ये। तथापणितमपणितं वसर्वं पण्यं अदिस्मा

नाशौवंशाककाष्ठाजिनलवणतण्डीरनीरामिषेषु पुष्ट्यमूलेफलेयौषधिदधिमधुपुस्यानिले
 क्षामभोज्ये॥ दद्यादद्यादिमानिस्वयमनुमननात्स्वामिनोयातिजाताशौवेवाकत्रिमेवापणितम
 पणितं वापिसर्वं अदिस्मात्॥ २० ॥

दितित्यर्थः। यथाहमरीचिः। लवणे मधुमांसेव पुष्ट्यमूलफले पुत्र। शाककाष्ठतणे पुष्ट्यदधिसर्पिः पयः सुव।
 तिलो ज्ञाजिनेवैव पक्षापकेत्यंग्रहः पण्येषु वैव सर्वं पुत्राशौवं मृतसूतकशति। अत्रवक्तुं भक्षजातं। अपकृतं तु
 लादि। एतत्पक्षापकाभ्यनुज्ञानमभ्यसन्नप्रवृत्तविषयं ज्ञेयं। अत्रसत्रप्रवृत्तानामभ्यसनेव विगहितम्। पुत्रका
 पकान्तमेतेषां त्रिरात्रं नृपयः विवेदित्यंगिते वचनात्॥ २० ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥

राम ४
 ११

इदानीमत्रेहपादेयानुपादेयत्वमेकविंशतितमवत्तेनाह। जातारण्यमिति। अर्कपरिणयनविधेर्विवाहात्तातारण्यमि
नादग्निर्दाहः कार्यः। जातारणिर्जातकसमयेयाः अणितन्मथनोसन्नेनेति यावत्। विवाहादूर्ध्वमाधानकालात्कौताथा
नादधीगस्येतावैवाह्येनाग्निनादग्निः। ततदूर्ध्वमाधानकालानंतरंविध्याहितहुतबहनेः। विधिनाग्नाहिताविभुक्ता
यातारसंस्कारैः संस्कृतायेदक्षिणाग्न्यादयस्त्रयस्तैरेवदग्निः। लोकि केनेति। एतेषांतातारण्यग्न्यादीनामभावे लोकि
केनासंस्कृतेनाग्निनादग्निरित्यन्यथः। तदुक्तं रुद्रयाज्ञककोशे। आहिताग्निर्पन्थायेदग्ध्यस्त्रिभिरग्निभिः। अनाहि

जातारण्यमिनार्वाक्यरितयनविधेदग्निराधानकालाद्दुह्येणोर्ध्वविध्याहितहुतबहनेर्लोकि केनाग्न्य
भावे॥ वंशलाग्निंविताग्निं पतितहुतभुजं स्रुतिकामेध्वव इीज स्याच्छ्रुश्रुतेनेध्वनदहनघृताद्येन दा
होप्यदाहः॥ २१॥

तामिरेकेनलोकि केनापरोजनइति। कवि लोकि काग्न्यपवादमाह। वंशानिमिति। प्रेतदग्धौवंशलाग्न्यादीनामभावे
पादप्यात्। तदुक्तं देवलेन। वंशलाग्निरमेध्वानिः स्रुतिकामिश्चक हिवित्। पतिताग्निश्चितामिश्चनशिष्टग्रहणोवि
तरति। इंधनादावप्यपवादमाह। अश्रुहतेनेत्यादि। इंधनंकाष्ठं। दहनोग्निः। घृतमाज्यं। आदिशब्देनपयः प्रथितिय
दुपश्रुत्यतेतत्संग्रहः। अश्रुहतेनेंधनादिनायोदाहः सोप्यदाहरति योजना। कृतोप्य कृत एवेत्यर्थः। तथावाह्यमः।
यस्यानयति अश्रुग्निं तृणकाष्ठहवी विव। प्रेतत्वं हि सदा तस्य सवाधर्मरातिप्यतरति॥ २१॥ ७॥ ७॥ ७॥

त्रिं. श्री. अथ द्वाविंशोऽनवत्तेन दहनेति कर्तव्यताधिकारिणा वाह। सर्वमिति। एतत्सर्वं दाहादिकृत्य मुपनयविधेः प्राक् नूष्णीममं
 १२ त्रकमेव विदध्यात्। तथा चोक्तं गौरीयस्मृत्या। नूष्णीमेवोदकं कुर्यात् नूष्णीं संस्कारमेव वेति। परंतु उपनयनानंतरं स्वहो
 तैस्तद्विधानैर्विदध्यादिति स्पष्टं। पुनर्यो येन शब्देन हितं गम्यते तावदिति याज्ञवल्क्यवचनमनुसंधेयं। इदानीमधिकारि
 णां निरूपयति। सकलेति। सकलं सर्वं शब्दविधिप्रथमदिनमारभ्य दशाहं तस्य गृह्योक्तं कर्ममेव। पुत्रोपपत्त्याऽवरः कनि
 ष्ठा वा विदध्यादिति संबन्धः। पुत्राभावे कर्तव्यं विदध्यादिति दर्शयति। कमेतेति। पूर्वाभावे परद्वयमुक्तमेव। स्वकुलजः सपितृः सोदको
 सर्वं नूष्णीं विदध्यादुपनयनविधेः प्राक् परं तु स्वशाखा गृह्योक्तैस्तद्विधानैः सकलशब्दविधिं मेव पुत्रो व
 रो वा॥ पुत्राभावे कमेरात्स्वकुलजजननी वंशपक्षिष्यत्विजो वाचार्यो वा यत्र कुर्यात्प्रथमदिनविधिं सोपित
 त्सूतको तम्॥ २२॥

वा। तदभावे जननी वंशो वंशजः। तदभावे क्षिप्यः। तदभावे अतिथिः। तदभाव आचार्यो वा विदध्यादित्यन्वयः। सकलेत्यनेन द
 शाहं तं कर्तव्यं दोनकार्य इति सूचितं। तथा वगैरप्यपरिशिष्टं। असंगोत्रः संगोत्रो वा यदि स्त्री यदि चापुमान्। प्रथमे हनियो दध्यात्
 दशाहं समापयेदिति। तेन सम्यक् इति श्रुत्वा पुत्राभावे सपितृः क्षिप्याभ्युपगुत्तदभावे अतिथिगच्छति। इदानीं देशनियममा
 ह। यत्रेति। यत्र स्थिते देशे प्रथमदिनविधिं कुर्यात् सोपि स एव देशात् तत्सूतको तं दशाहपर्यंतं तत्कर्म हरति शेषः। यत्र प्रथ
 मदिनं कृतं कृतं तत्रैव दशाहपर्यंतं समापनीयमित्यभिप्रेत्यः। तत्र देशनियमे क्षिप्याचारो मूलमिति संबन्धः॥ २२॥ ॥

राम ४
 १२

इदानीमवस्थाभेदेन प्रेतस्य खननादिविधिं त्रयोविंशेन वृत्तेनाह। आनाम इति। आनामो नाम करणत्वात् उपरतेन
तेखानमात्रं खननमेव। मात्रशब्दार्थस्य षट्पत्तिः। न जननं न वहादिति स्य षट्। नाम वर्षत्रयात्। नामकरणं तत आरभ्य
वर्षत्रयां तो वर्षत्रयस्योपरतेन न हतव्यं कामं स्वेच्छमानुष्येन नियतं। इत्थं वर्षत्रयानंतरं त्वं के तवो रेषु
परतेनित्यो नियतं भवतः। कृतवौ तु विरोधमाह। वौ लपुके नित्यो काला विरोधाद्वर्षत्रयात् प्रागपि कृतवौ तेनित्या
वित्पर्थः खननविधिमाह। अथेति। पितृमुखः पितृमुखः खनने योग्यं प्रेतं स्नापयित्वा। अथानंतरं मंवरस्त्रिणां

आनामः खानमात्रं न जननं न हतव्यं नाम वर्षत्रयां तः कामं वो रेषु नित्यो भवत उपरतेः वौ लके वौ
लपुके ॥ नित्यो काला विरोधादपि पितृ मुखः स्नापयित्वा मंवरस्त्रिणां धाद्यैः शोभयित्वा मृतमथ
खनने योग्यमाज्यैर्विलिप्य ॥ २३ ॥

धाद्यैः शोभयित्वा। आज्यैर्विलिप्य निखने पुरिति शेषः। अत्र मृतं। इति द्विवर्षे निखने च कुर्यादुरकं तत इति या
ज्ञवल्क्यवचनं तथा। इति द्विवर्षे कं प्रेतं निदधुर्वाधवा बहिः। अतः कृत्यं अथोभूमा बहिः संवत्सरादृते। नास्य
कार्यं नित्यं स्नातेनापि कार्यं कृत्वा। अरत्ने काष्ठं बन्धत्वा विषे पुराय हमेव तित्ति वचनं तथा। इति द्विवर्षे
कं प्रेतं पृताक्तं निखने हहिः। यमगाथा गायमानो यमस्तुक्तमनुस्मरन्ति तिवामूलनि-----त्यनुसंधेयम् ॥ २३ ॥

जि. श्रो.

१३

रानीरावनयेवरीविशेषेणारविशेषमाह। प्रत्यक्षरेति। अवनिसुरं ब्राह्मणं नतं नगर्षः प्रत्यक्षरापश्चिमदिग्वा
रेण बहिर्नीययित्वा सर्वज्ञानयोर्वर्षयिः पूर्ववत् पुनः सरं यथाभवत्सेवमनुयापुरतु गच्छेत्। अथ मनुगमननिय
मोद्विषयधिकवयोमत्तौ ज्ञेयः। तथा ह्येतत्तु बल्यं। अथ नानादनुवृत्त्युत्तरोक्तानिभिर्मत इति। अत्रियं तत्तरेण
घारेण। वृत्तं अरं पितृदिशि दक्षिणस्यां दिशि पद्वारं तेन नापयित्वा सर्वज्ञानयोर्वर्षयिः पूर्वमनुयापुरित्यन्य
थः। तथा वसतिः। दक्षिणेन मते अरं पुरं द्वारेण निरुतेत। पश्चिमोत्तरपूर्वैस्तु यथासरं विज्ञातव्यं इति। इदं ती
प्रत्यक्षरा नगर्षा बहिरवनिसुरं अत्रियं तत्तरेण प्राग्वदरेणो ववेन पितृदिशि वृत्तं नापयित्वा
नुयापुः॥ वर्षयिः पूर्वमनद्विहारदुपरतो नानुयाने निवामः अरैः स्पष्टो थवो यो यदिव
तिष्ठतः प्रेतभावान्नमुक्तिः॥ २४॥

वयो विशेष मत्तस्यानुगमननियमापवादमाह। इति द्विहारदुपरताविति। इति द्विवर्षिक मत्तौ सत्यामनुयाने
नुगमने निधानो निवामो नास्ति। तदुपरतावनुगमनं कर्तव्यं ताना वरुषकी भवतीति यावत्। अत्रापि पूर्वोक्ता
प्राज्ञवत्त्वमस्ति मूलं। अथ अरं तत्तरेण वरुषयोर्वर्षमाह। अरैः स्पष्टो थवो यो यदिति। पदिम तः प्रेतः
अरैः स्पष्टो थवो यो यदिति तदा तस्य प्रेतभावान्नमुक्तिः। एतत्तु सत्तु ब्राह्मणदिष्टुतिज्ञेयं। तथा वमनुः। न
विपुंस्तेषु निवृत्तु मत्तं अरं तत्तरेण पदेत्। अथ नानादनुवृत्त्युत्तरोक्तानिभिर्मत इति। अत्रियं तत्तरेण प्राग्वदरेणो ववेन पितृदिशि वृत्तं नापयित्वा
नुयापुः॥ वर्षयिः पूर्वमनद्विहारदुपरतो नानुयाने निवामः अरैः स्पष्टो थवो यो यदिव
तिष्ठतः प्रेतभावान्नमुक्तिः॥ २४॥ ७॥ ७॥

राम ४

१२

के

रक्षणीसुदकदानेविशेषं पंचविंशतैर्नवनेनाह तातीनामिति। तातयः सविंशः सोदकाश्च। मानपितरोप्रसिद्धौ। परमगुरुता
तार्क्यमातामहश्च। एषामंभुदकदानेनित्यं। अयमर्थः। सविंशानां सविंशोदेरोन। सोदका नां सोदकोदेरोन। पुत्रस्य मातृपि
त्रुदेरोन। ब्रह्मचारिणाः प्राकार्योदेरोन। दोहित्रस्य मातामहोदेरोनवा। यदुदकदानंतत्रित्यमिति। यथाहमात्रवल्क्यः। स
प्रमादशमाहावि तातये। भुदकं त्यक्तितथा। एवमातामहाकार्यप्रेतानां पुदकक्रियेति। इतरत्रनियमाभावमाह। अ
यमिति। पित्रंसखा पुनापरिणीता दुहितास्वताका। स्वस्त्रीयादयः प्रसिद्धाः। एषामंभोदानं यथेष्टमिच्छामभवति।

प

तातीनां मातृपित्रोरपि परमगुरोर्नित्यमंभोविमित्रपुनास्वस्त्रीयमात्रश्वसुरगुरुसुहृद्याजकानां
यथेष्टम्॥ ननु तत्र ब्रह्मचारी व्रतियतिप्रतिबन्धीव पाखंड्यौ रादप्युपैव त्रिपिंश नलनल कथनान
हं कास्ते तु सक्तः॥ २५॥

सु २

ननियतं। तथाहयात्रवल्क्यः। कामोदको कं सविपुनास्वस्त्रीयश्वसुरार्थिनामिति। केषां विदुदकदानेकर्तव्यापवा
दमाह। ननु तस्येत्यादिना। ब्राह्मणः सावित्रीपतितः। ब्रह्मचार्योदयः प्रसिद्धः। एतेप्रेतापोदकं न दद्युरित्यन्वयः। तेके इत्यपे
क्षायामाह। येत्यिति। ये तत्र व्रतप्रसंगे पिंश नलनल कथनानहं काः पिडाद्ययो र्पास्तेषु दकोदिनदप्युरिति। तेपिके इ
त्याकांक्षायामाह। तेत्यिति। ते तु पुनः सक्तः पूर्वोक्ता एव। तथावस्मृतिः। ननु ब्रह्मचारिणः कुपुहदकं पतितानयेति वद
मनुरपि। ल्की वाद्यानोदकं दप्युस्तेना ब्राह्मणविधर्मिणः। गर्भभर्तुहभ्यैवसुरा पश्यापिकेचित इति॥ २५॥ ॥ ॥

त्रिंशो १७ ६४
 अथ यद्विंशेन हतेन संस्कारानंतरं यत्कार्यं तदाह। संस्कारेति। ते सर्वे कुलभुवः सर्वे ज्ञानको बाल पूर्व बाल प्रमुखाः प्रे
 तं संस्कारं दातुं पितृ संस्कारस्य नीमनी क्षमाणा ना देये पयसि ब्रजित्वा रुद्र पूर्व रुद्र पुरः सरं यथाभवत्पेवं सवस
 नाः सवस्यारु कवारं निमज्ज पाद्यालो त्रिंश्विवारं सकृदेकवारं वा प्रतिदिनं प्रत्यहं दद्यादिना वधुद कंद दीरन्नेति
 संबंधः। उदक दाने वरुणि देनदि किं यमं विस्वयितुं तान विविदिन वि ब्राह्मण इत्यादिना। ब्राह्मणेन त वति दक्षिणा
 स्यादक्षिमिमुखाः क्षत्रियेन त वति तदमुखाः। विहि वैश्ये तु मृतं वति प्राप्नुवा इति। अत्र मृतं। यथा वि

संस्कारा नी क्षमाणाः सकल कुलभुवो बाल पूर्व ब्रजित्वा ना देये रुद्र पूर्व पयसि सवसना रुक
 वारं निमज्ज पाद्यालो त्रिः सकृदा प्रतिदिनमुदकं ब्राह्मणे दक्षिणा स्याः क्षत्रे तदमुखा वैमृत
 रवा। वति विहितु प्राप्नुते दीरन् ॥ १६ ॥

भागं शरीरमग्नौ संयो ज्ञानये क्षमाणा भूयो भूय यंति तिराता तपस्वतिः। प्रेतस्य वां यथा यथा रुद्र मुदकं न
 वनीर्ष नोद्वर्ष ये रुद्र दक्षां ते प्रसिं च पुरय स य मलोप वीत वास सो दक्षिणाभि मुखा बालस्योद मुखाः प्राप्नु
 रवा भूक्षत्रिय वैश्ययो रिति प्रवेतो व वनं व। तथा। सकल प्रसिं च मुदकं नाम गो त्रेण वाग्यता इति कृतवल्क्यस्म
 तिरपि। त्रिः प्रसेकं कुरुः प्रेतस्तप्यतु इति प्रवेतो व वनमपि मूल मितु न सं ज्ञेयं ॥ १६ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७

रामः
 १४

ना

प्रथमवर्षे दादिविधिमेकोनविंशो नवसेनाह। वर्षसीति। वर्षे विंशतिरुदेउरने संस्थिते सति तु पुनः स्रुत कांते दशमे हनि।
उपरिवपनं नखके दने वकनीयांसः कुपुति शेषः उपरिवपनं मूर्धं कोशरुमभुवपनं गथवा। केचिन्मये द्वितीये त
तीये च वने सप्तमे नवमे वाहिकर्तव्यमित्युः। तत्र देवलवपनं मूलं। दशमे हनि तं प्राप्ते स्नानं ग्रामादहिनवेत्। तत्र सानि
दशांसां लिकेरुमभुनयानि वेति। तथा वत्स त्वं नरे। द्वितीये हनि कर्तव्यं शूरकर्म प्रयत्नतः। तृतीये च वने वापि सप्त
प्रमे वापि ध्यानत इति। वपने निमित्तविशेषेणावश्यं कर्त्ताह। पितृपरमगुरुष्वेव वापादिनिमित्ति। एवैव संस्थितेषु वा

वर्षीयस्य हते तूपरिवपनं नखके दने स्रुत कांते ज्येष्ठा केचिदूचुः पितृपरमगुरुष्वेव वापादिनि म
म
त्यम्॥ अत्र स्नानं शुभाथं भणितं मभणितं तत्त्वगृह्ये विदित्वा कृत्वा दानं दद्यादभुभभयभिदेभ
सुरेभ्यः शुभार्थम्॥ २६॥

वो वपनं तदादिकर्म नित्यमावश्यकं। पुत्रादीनां नेतरत्रेति भावः। तदुक्तं योगिना। गंगायां भास्करश्चेन्नेमातापित्रो
गुरोर्न ते। आधानकाले सोमे वपनं सप्तसुस्मृतमिति। स्रुत कांते यत्कर्तव्यं न दाह। अत्रेति। यत्र स्नानं कर्तव्यं
तथा भणितमुक्तं। यच्च नोक्तं तत्सर्वं स्मृतं स्यात्तद्विदित्वा नंतरं कृत्वा। नुष्ठा यथा दभुभभयभिदेः शुभभय
नाशार्थं शुभप्राप्तये च सुरेभ्यो विप्रेभ्यो दानं दद्यादित्येतत्स्यम्॥ २६॥ ७॥ ७॥ ७॥ ७॥ ७॥

विं. ओ.

१६

अथ शब्दं दग्धा आगतानां प्रेतगृहप्रवेशनविधिं विप्रश्नो नृनेनाह। दत्तेति। सपिंगः पूर्वोक्ता। तथा परशववहनस्त्राप
काभ्यसपिंगाश्च सर्वेपिंडं दत्वा दत्तेपिंडं तद्देवमतस्य प्रेतस्य संबन्धिगृहं बुजित्वा। अथ देवमतो दारि प्रशमितमनसो निव
हितचिन्ताः संतो निवपत्रं विदश्य तर्कचित्वा पश्चादावम्या नंतरमग्न्यं बुभुक्षती नृसुखादुपदिपदं च नृसुखदत्ता
गृहं प्रविशेयुरिति संबन्धः। तथा च स्मृतिः। इति संस्मृत्य गच्छेत्पुर्णं वात्सपुरः सराः। विदश्य निवपत्राणि नियता

दत्वा पिंडं सपिंगः परशववहनस्त्रापकाभ्यबुजित्वा तद्देवमतो दारि वात्स प्रशमितमनसो निव
पत्रं विदश्य॥ आचम्याग्न्यं बुध्वी कुर्यात्परशववहनस्त्राभा नक्षत्रानामयं वस्पृष्टा सिद्धार्थं तेनान्य
थ दृष्टादिपदं न्यस्य सर्वे विशेयुः॥ ३०॥

दारिदेवमतः। आचम्याग्रादिसतिलं गोमयं गौरसर्षपात्। प्रविशेयुः समा लभ्य कृत्वा रसनिपदं कर्त्तव्येति
ति॥ ३०॥ कार्तिके सितपक्षे तु पंचम्यां सोमवासरे॥ संवत्सरे च सिद्धार्थं त्रिविधं शौचं ग्रहः॥ ३१॥
श्रीराके १७०१०॥ संवत् १८८५॥ श्रीपुष्पति निकटे हिरितसिंदकाशः नाथदिनेन॥ अभयमु॥